

Apró közlemények.

A Fertő nyugati oldalának település-története a helynevek alapján. Ennek a mai, megpróbáltatásunk súlyos napjaiban olyannyira időszerű kérdésnek Melich János szokott szerény modorában, de támadhatlan, döntő bizonyításával, egy apró cikket szán a Klebelsberg-Emlékkönyvben. Néhány abszolút német köntösben hivalkodó vulkamenti helynevet vesz ugyan tulajdonképpen részletesebb boncolás alá, de egy sereg ottani helynév eredetére is röviden ráutalva, cikkecskéje talán szándéktalanul is elsőrangú településtörténeti tanulmánnyá lett. Világosan kiderül belőle, pedig a kérdést nem is nyomozza végig, hogy a hitvány és becstelen osztrákok mennyire igazán történeti földet raboltak el itt tőlünk. Megtudjuk, hogy *Antau Szántó*-ból, *Zanegg Szolnok*-ból, *Oggau Szaká*-ból, *Kittsee Köpcseny*-ből, *Pötsching Besenyő*-ből, *Taaden Tétény*-ből van elferdítve. *Hegykő*, *Németkeresztúr*, *Magyaróvár*, *Szarvók*, *Széleskút*, hogy egyebeket ne mondjak, később fordítottak le németre. *Fertőszentmiklós*, *Szill*, *Kismarton* korábban megvolt, mint *Neusiedel*, *Ruszt* vagy *Eisenstadt*; *Lövő*, *Sár*, *Fertő*, *Köpcseny* magyar köznevek, *Selleg*, a Vulka patak magyar neve. *Bács*, *Tordamész* török eredetű tulajdonnevek. Csupán *Oedenburg* neve korábbi Sopronnál, s a *Lajta* német neve régebb a magyar *Sárnál*. A X., XI., XII. században a mosony-soproni területen a magyar és török (besenyő), meg tegyük hozzá, bizonyára avar lakosság volt a túlnyomó, amit a történelem is tanít, most pedig a helynevek igazolnak, s a honfoglalás előtt itt nagyon gyér bajor-német tele-

pések lehettek. Ezt kell elsősorban tanítani ma a magyar iskolákban, s csak azután azt, hogy deflációs-e a Kisalföld, meg milyen kőből van a Lajta-hegység.

Hogy mennyire süketek még vakok vagyunk az ilyen természetű megállapítások iránt, mi sem mutatja jobban, mint az, hogy még olyan magyar tudósok is, mint Karáceonyi János, a mondott emlékkönyvben, nem tudni miért, német eredetűnek hirdetik a Nyugatmagyarország kolonizálásában oly nagy szerepet játszott *Oslu*, árpádkori nemzetséget, (tőle kapta nevét a Kapuvár melletti Oslu, vagy a mai *Ostffyasszonyfa*), holott *Gombocz Zoltán* bebizonyította, hogy e név a török-kun *aštu* = gabona szóból származik. Olyan képzés tehát, mint *Arpá+d* stb. (*M. Ny.* 1924).

B. Zs.

Debrecen. E sokat vitatott helynevet Németh Gyula a török (kazár, úz vagy besenyő) *Tüpräsün* személynévből származtatja. Ez a magyarországi Árpádkori *dëbrü* ige harmadik személyű imperativusa. Jelentése a. m. „mozogjon, éljen”. Eredetileg személynév, később helynév. Ilyen felszólító alakú óvónév a törökségben gyakori. (Klebelsberg-Emlékkönyv.)

A Hölgykőhöz. (*F. és E.* 1925, 55). Hölgykő várunk nevét már 1310-ben említik (*M. Ny.* X. 81, *Heulgu*). Az *Okl* Sz.-ban pedig találunk egy Hölgyes-patak-ot. Olyan melléknévi képzés ez, mint *Evetes patak*, *Kárászos derek*, *Csikos ér*, *Batonyás tó* stb., mert éppen úgy mondhatnánk, amint csakugyan mondjuk is ezeket Hölgypataknak, Gó-

lyászigetnek, Békátónak, Vídravölgynek, Ölyü bereknek stb., tehát birtokviszony-nyal egyértékű jelzős kifejezéssel. Ugyan-ilyen képzés ez is: Füzpatak és Füzepatak, Tóvispatak és Tóviesség, Hunyorpatak és Hunyoros tó, Lapupatak és Lapuhos tó, sőt Agyagtó és Agyagos patak, Sópatak és Sópatak, stb. Nyelvünk és gondolkodásunk egyéni sajátossága ez.

A **Hölgyespatak-nak** más összetételű párja az Ipolylitke melletti **Kunapataka**. Az *Okl. Sz.* szerint **Kuna** a. m. nyest (szláv eredetű szó, l. *Nyr.* XXV.). **Nyest**, **nyuszt** és **hölgy** közszavaink tudvalevőleg személynevekként is használtattak (l. *Melich*, A honfogl. Magyarország, 48.). Eppen úgy a **Kuna** is (közismert név ma **Kuna P. András**, tisztaugri képviselő). Minthogy azonban a *M. Tsz.* szerint, **kuna** éppen ezen a vidéken ma is élő tájszó s menyétet jelent, a fenti összetételben **kuna** mégis közszó, vagyis a. m. menyétpataka. Támogatja ezt a **Menyétmál** hegynév (*Okl. Sz.*). Mál napsütötte hegyoldalát jelentvén, ez teljes alakjában így hangzana: **Menyéthegyemál**.

A **halovány-hoz.** (*F. és E.* 1924. 45.) Hogy a **halovány** mennyire közmagyar szó, bizonyítja az, hogy a keleti székelységben is gyakori dülönév. Sepsikökösön pl. **Halovány** a neve egy szikályos réti földdarabnak, egy korábbi haloványnak; ugyanott **Holtfok**-nak hívnak egy patakot. A **Hót** (holt) tó is gyakori dülönév errefelé. (V. ö. még *Gazdaságtört. Szemle*, VI. 2, *Takáts*, Az Ecsedi láp eresztése, stb.).

A **séd-sió-hoz.** (*F. és E.* 1924. 50.) Szilágy megyében találjuk **Nyírséd**, régebben **Nyírséd** községet (*Petry*: Mon. IV. 152.). Kétségtelen, hogy ez a **nyír** + **séd** szóból van összetéve. Az alapszó világos, csupán a **nyír** kétséges, hogy

vajjon a **nyír** (fa) vagy az elavult **mo-csár** jelentésű **nyír** (*Munkácsi*, Ethn. 1893. 183.) áll-e előttünk. Mi inkább ez utóbbit gondoljuk, amint a **Nyírség** szavunkban is az van. A fertőmelléki régi **Hidegséd** falunak ma **Hidegség** a neve. Ime ezt az alakot találjuk ma a Fekete-Körös völgyében több helyen (*Györffy*: Földr. Közl. 1913), mint patakjárta utcanévet, s Csikban mint falu- és pataknevet.

A dobokai **séd**-ekhez l. **Kuzureused fey** (= Köszörüsed fő) patakot (*Káddár*, Monogr. III. 299, v. ö. pld. *Fénelőforrás*, Okl. Sz. 527, vagy *Köszörüs*, *Köszörűpatak*, *Kovásséd*, stb.).

Szilágy fentemlített monográfiájában (III. 654) azt olvassuk, hogy a **Ritürete** nevű dülöt magyarul **Siók**-nak mondják. El-e ez a szó ott, nem tudjuk.

A **jó-hoz.** A biztos **jó** összetételű pataknevek között eddig a **Diszna** + **jót** (ma -falu) csak Maros-Tordából idézték (*Munkácsi*: Ethn. 1893, *Melich*: M. Ny. 1925. 52.), pedig mint **Csánkt**-ban (V. 863) olvassuk, volt egy másik **Disznajó** nevű községünk is, amin a mai **Nagydisznód** értendő, Nagyszében mellett. (Fel van véve az *Okl. Sz.*-ba is, 155, 430). A hunyadmegyei **Jófő** város (**Csánki**) neve is alkalmasint a **jó**-ból alakult.

A **tepe-hez.** (*F. és E.* 1922.) **Orbán**: A Székelyföld leírásában olvassuk (I. 201 stb.), hogy Alsórákos mellett is van két **Tepej** (Töpe) nevű hegy, ugyanilyen nevű patakkal. Ezek a régi okmányokban **Tapaj** és **Tobaj** néven fordulnak elő (u. o. 206). **Tepej** (régén Töpe) pusztá van Hevesben **Besenyőtelek** mellett. **Te-belyuka** Maros-Tordában. (*Nyr.* 32. 238).

B. Zs.

Szobászó, Pálászó, Sikaszó, Kuvaszó és Újút pataknevek. Az első három (ezek egymásba ömlenek) és az utolsó, a keleti, a negyedik, a nyugati székelységből. Az

elsőnek neve érthető, a. m. *Kemence + aszó* (l. *Pais D.* szép cikkét *M. Ny.* 1912, Az aszó elhomályosult összetételei). A második *Pál + aszó* tanuskodik a mellett, hogy *Keveaszó*-ban (ma *Kajászó*) az első tag csakugyan személy-név. — A harmadik és negyedik azonban a megfajtásra várók számát szaporítja. Az előbbi talán a. m. *Siket + aszó* (v. ö. *Siketerdő = Sötéterdő*). A *M. Tsz.*-ban *siket + ér* szó is van s ez vizsgálta patakágot jelent. *Siketszoba* a. m. pusztafalú szoba. Az utóbbit *Weigand* alapján próbáljuk megmagyarázni (Urspr. d. südkarpat. Flussnamen etc.). Felemlíti *Covurlui* pataknevet s azt így tagolja: *Kovur(?) + ui*. *Kovur* a dzsag. tatár *Kuvar*, vagy újgur *Kubur*, a. m. száraz, *uj* pedig a. m. völgy, patak. *Kovurluj* tehát a. m. szárazpatak. A mi nevünkben is ezt az előtagot véljük, *Kuvaszó* tehát e szerint a. m. *Száraz-aszó*. (A szomogi *Szárszó* régi alakja is Szárazaszó). *Kuvar* nevű dűlőt különben éppen a *Kuvaszó* szomszédjában (Füle mellett), Székelyudvarhelyen találunk (*Jakab E.*, Udvarhely m.):

Hogy török (besenyő, kun) pataknevek, különösen Erdély keleti hegyvidékén, továbbá az oláh nyelvterületen nagy számmal vannak, nyelvtudásaink előtt ismeretes. Ilyen az *Ujut* is Ditrótól keletre. A törökben, mint említettük, *uj* = völgy, patak, víz (l. *Ethn.* 1902, Baskir helynevek) s ennek *d* (t) képzős származéka a mi patakunk (v. ö. *Sárd, Jód* stb.). *Weigand* egész sereg *uj* összetételű pataknevet sorol fel Romániából. (Maga mondja, hogy a kun és magyar helynevek feltűnő nagyszáma Romániában, csodálatot fog kelteni stb.)

A török *csaj* = víz, nevét viseli egy abaúji patakunk (az *Osva* mellett). Volt egy *Ula* (kunul = ló) patakunk is (*Kovács-Index*), de az *Ula* (mint néha a. m. *Jó* is) itt alkalmasint személynév (*Ula, eques* in *Ketellocca. M. Ny.* 1922, 32).

A török *Okor* (= patak) is elég gyakori víznév, még ilyen összetételben is, hogy *Fekete-Okor* (Vörösberény, *Jankó*: Balaton stb.). *Az Okor, Okur, Akur*, vagy pld. *At + Akur* (= ló + pataka, v. ö. *At + kule* = ló + tava, *Ethn.* 1902, vagy *Ocokur!*, tó a Szamos mellett, *Szentpétery*, Arpádk. Krit. Okl. 44), persze személynév is a magyarban (föltehető, hogy ilyen használatban került ide), s ezért nehéz eldönteni, vajjon az illető hely- vagy pataknév közül melyik az elsődleges (v. ö. pld. *Mon* és *Monokor* nevét Szilágyban. A *mon jtt* alkalmasint a. m. *monach* = barát, vagy *Akor* falu Biharban, Csánki, stb.).

Hontban van *Kovár* (Lipszky-ban még *Kovar*) falu, 1244-ben terra és castrum *Koarszeg*. A *szeg* utótag azt gyanítatja, hogy a *Kovar* itt patak neve lehetett, de hogy ez a név (esetleg személynév) idevonható-e, nem merjük állítani.

Emse puszta, Emsei völgy, Emse között és Emse patak. Ezek a helynevek Nagykartal és Tura (Pest m.) határában vannak. Lehet, hogy fiatalabb eredetűek, mert az 1461-i határperben (Kisfaludy-lovelestár, N. Múzeum) nem fordulnak elő, míg több, ottani mai helynév (pld. *Gémrek*, ma *Kömrög* patak, *Mindszent völgye*, stb.) igen. Az összetétel első tagja a finn-ugor *em* = anya szóból származó *emse* = anyadisznó. *Disznópatak, Disznójó* stb. előfordul a régiségben is s ott alkalmasint köznév (pld. *Lópatak, Ökörítató, Szarkaaszó*, stb.) de itt alkalmasint személynév.

A régiségben — emesü ősanjánk nevén kívül — találkozunk ilyen tulajdonnevekkel: *Empsa, Empse, Emsa, Emse*. Veszprémben volt pld. *Empsedföldre* falu. Szótáraink szerint az *emse*-nek ilyen alakjai is vannak: *eme* (pld. *emedisznó, emelúd* stb.), *emese* (Csik), *emese* (Pálócság), *emics* (Szoln.-Dob.) s csakugyan a régiségben is találunk ilyen neveket.

Pld.: *Emeteleke* (Szabolcs, *Karácsonyi*, M. Nemz.), *Emecs*, *Emücs*, *Emcsüd*, *Encsid* (vagy a mai borsodi *Emőd* vagy *Emed*). Lehet, hogy idetartoznak a *Hemes*, *Hemüs*, *Hencs* és *Hencse* tulajdonnevek is, s ebben az esetben a belőlük képezett falunevek is.

A címben írt helynevek közül majdnem bizonyosan *Emse pusztá* lehetett a legkorábbi s tőle kapta nevét a völgy és patak is. Ez tehát a. m. *Emse* nevű birtokos pusztája (v. ö. *Ártánháza*, *Kőrösi Csoma-Archivum*, I. 175.). *Süldő* nevű birtokot különben a *Vár. Reg.* is említi [No. 369. (358)]. Ez is előfordul személynévképen.

Alatka (régén *Alatk*), ma pusztá Hevesben, Boconád mellett. Azt gondoljuk, növénynévből alakult helynév. A *M. Tsz.* szerint Gömörben *alatká*-nak hívják a tönköly kalásztalan szárát. Valószínűnek tartjuk, hogy e szó valamiképen összefügg a ma csak a keleti magyar nyelvjárásterületen járatos *alakor* = tönkölyfeleség, tönköly szóval, mely viszont aligha származhat az oláh *alacból*, mert az *Okl. Sz.* szerint az *alakor*-t már 1493-ból említik e tájon. *Alac* dülönévvvel különben sűrűn találkozzunk Szilágyban, Dobokában. Hasonló képzésű helynevek: *Lapugy*, *Buza*, *Alma*, *Hanga*, *Borsfü*, *Keserüperje*, stb. *Alatk*, *Alathka* nevű község Bácsban is volt (Csánki, 2 : 141).

Alacska, falu Borsodszentpéter szomszédjában. Első említése 1489-ből (tehát korábbi az *Et. Sz.* adatainál). *Gombocz* mutatta ki (*M. Ny.* V. 421), hogy e szavunk, melynek jelentése a. m. *tarka*, a törökből került az oláhba s innen a magyarba. Ha az a föltevésünk, hogy *Alacska* kicsinyítő képzés az *alacs*-ból, megáll (v. ö. pld. *Szadmár* + *ka* dülönév, Kissári, Bars, ez is a *Szadmár* személynévnév kicsinyítése, stb.), az oláh átvétel kérdéses. Hasonló helynévképzésekre v. ö. *Pais* cikkét (*M. Ny.* VIII.).

pld. *Fejércse*, *Kékese*, *Tarcsa* (= tarka). (A *tarká*-ra v. ö. még pld. *Tarkás-domb*, *M. Ny.* 1916. 36, *Tarcsapataka*, *Orbán*, Székelyföld, I. 106).

Bolondos patak (Székelyföld).* Eddig csak várakat ismertünk ezen a néven. Hogy az *s* képzős bolondos itt is személynév-e, mint amott (*Blundus*, *Bolondos vára*), nem tudjuk határozottan eldönteni. Úgy látszik, hogy nem az. Ugyanítt találunk t. i. egy *Ördöngös tavá*-t (Telek), melyről azt tartják, hogy a fűvén tanyázó bogarak elvesztik a marhát (*Pesty*: Kézirat. A hontmegyei kötetben is olvassuk *Füzesgyarmat*nál, hogy veszedelmes fű termett a Cseres-tó szélén... a marhák elpusztultak tőle). Alkalmassint erről a tulajdonságáról kapta nevét a *Mételes tó* is (Okl. Sz.). A szláv eredetű *métely* (mét) különben posványt és bürköt is jelent (*M. Tsz.*). A hontmegyei Tergenyém egy rétet *Mételpásty*-nak (!), mételylegelőnek hívnak, egy erdőt Kissalló mellett *mételi erdő*-nek, ami szintén *Mételeerdő* lesz, vagyis képzőtlen összetétel: (V. ö. még *Pokolpatak*, Klézse: Moldva és *Poklosülöpatak*, Székelyföld. *Orbán*: Székelyföld munkájában olvassunk még *Lehetetlen patakot*, II, 10 és *Kalandos patakot*, IV, 4. *Ördöngös lán*-nak hívták az Ecsedi-láp egy darabját. Földr. Közl. 1899.)

Csigapataka (*Orbán B.*: Székelyföld, II. 73), v. ö. *Békapatak*, Szolm.-Dob., (*Kádár*, V. 95). Talán ezzel a pataknévvvel fejthető meg *Ortvay* (Vizrajz) *Chygoove aqua* adata, melyet, jöllehet a horvátországi Száva mellékvize, *Csigóügy*-nek (Csigó vize) olvassunk. (V. ö. *Charberkwege*, *Zichy Okl.* Borsod, stb.). A *Csiga* azonban itt alkalmassint személynév (pld. *M. Ny.* X. 39). A barsmegyei Ohajon van egy *Csigóra dülő*

* Pontosabb helyét jegyzeteim közt nem találom. *Bolondos*-hegy van a Szent Anna tótól keletre.

névü szántó. Alig kétséges, hogy a Csigo itt is patak. Az *a, ó* váltakozásra v. ö. *Pánzsa* és *Pánzso* patak, Győr, *Bánta*-puszta, Veszprém m. és *Bántó*-patak Bálványosvárálja, suga és *súgó*, sebes folyású hely a patakban stb. (L. még *M. Ny.* 1922. 32, *Csika* és *Csikó*.)

Heves-patak, a Nagyküküllő mellékvize (több is). *Hév*-vel képzett pataknevek elég gyakoriak (*Hévíz*, *Hév-Szamos* stb.), ritkább ez az alak, mely a Sebes, Tekerés stb. mintájára magában is állhat. *Hévhalom*, *Hévhegy*, *Hévmező* is gyakori, de ritkább a *Heves-hegy*, amiből viszont a Heves-patakok vidékén van több. Itt tehát mindegyiknél azzal a ritkábbik esettel van dolgunk, hogy hegyet patakról neveztek el. *Toplica* patak is több van Erdélyben, de *Toplica* hegyet nem tudunk, csupán dülönevet Barátos és Borosnyó között.

Csüge. Így hívnak egy hegyet Bánffy-hunyadon. *Csüges* gyakori helynév Székelyföldön, *Csüged* község van Gyulafehérvár mellett, *Csige-Kert* Debrecenben, *Csige-Varga*-család a Hajdúságban. Azt hisszük, hogy az Alföldön járatos *süge*, *sige* = bozót, gaz, bojtortjános hely (v. ö. pld. *Doborgaz*, *Csókásgaz* stb. csallóközi helynevek), szavunk rejtőzik e helynevekben, mely talán a keleti török *đigā* (olv. csige) közszóval (= rostanyagot szolgáltató *Asclepias*-faj) egyezik (*Le Coq*: Eine Liste ostturkester Pflanzennamen. 123). A *Csige* személynévből származhat esetleg *Csigete* vespriáni község (*Csánkt*), *Kadár + ta*, *Lórin + te* (Veszprém) stb. mintájára. A *cs* és *s* változásra sok példánk van.

Dunaeve, helynév Csallóközben, a. m. Duna-vájta gödrös hely. *Evekút* dülönév van az Alsó-Vág mellett Pered határában. *Szinnyei* Tájékoztatóra e szót nem ismeri. Ott csak az *evés*-t találjuk, mely kiásott, fölhevített bányaireget jelent Zalánán.

Réz-hegység. (Válasz.) A *rez*-nek ehhez semmi köze. A *rez* vagy *rezs*, különösen a Székelyföldön ma is élő szó s hegytetőt, fennsíkot, írtott helyet jelent (pld. *Feketeréz* hegynév). A hegység kitétel itt tehát éppenolyan felesleges, mint a Bakony, Vértes, Karancs, Bükk stb. esetében. A jelentés persze később elhomályosult s ezért mondunk pld. *Rézmájt* (Buda) vagy *Rézlegés*-t (dülönév Székelyföldön), de *Rezi*-t (Balatonmellék).

Orgovány. (Válasz.) Délsláv közvetítéssel törökből hozzánk került arabperzsa szó, a. m. *orgona* vagy *szelence*, *celence*. Ez az utóbbi ma főképpen dunántúli tájszó, de pld. a nagymási (Koloza) *Szelencealj* dülönévben is ez foglaltatik. *Celencés*, gyakori határnév pld. Vasban.

Omsós (Amsós patak, *Omsós erdő*-*bérc* Háromszék) a korábban rejtelmes *Omsóér* (Anonymus) családjába tartoznak (*M. Ny.* 1912, 364. 466). *Omsós-tó* van Sárospatakon és Bodrogsárán. *Eszt-rag patak* (Pölsöke, Zala) és *Isztragó sziget* (Csallóköz) a ma már jóformán kihalt *eszterág* (= gölya) szót őrzik. *Gesztreg* sűrű erdő, cseplés (Terbegeg, Hont m.) és *Geszttes* (egy-két *gesztenye*-fával, *Nyr.* 8. 239, v. ö. *F. és E.* 1922). *Bodrogsa* (= Kisbodrog, *Nyr.* 10. 236, v. ö. *F. és E.* 1924. Erkeese). *Fűzék* patak (Garamnikola) talán kicsinyítő képzős alak. (L. *Fűzék* tó és patak, *Tata*, *Nyr.* 43, 308.) *Mészeg-tó* van Szilágyban (*Petry*: Szilágy vm. 3. 728, v. ö. *F. és E.* 1923).

Sarlószeg-patak. Hogy némely földrajzi objektumot, pld. földdarabot, utat, vizet stb. alakjáról neveznek el, egészen közönséges. Gyakori pld. a *kerügdő*, *tekergdő*, *tekerület* és *horgas* stb. dülönév. Van *szekerce* szántóföld, *görbeföld*, *görbető*, *kengyeltő*, *kengyeles völgy*, *szarvastó*, *horgastó*, *fecskefarkató*, stb.

Jászjényszarú Jász + jövény + szarv-ból lett. *Horgaspatak* falu (Szoln.-Doboka) később *Tekerespatak* néven szerepel. *Görbe Kengyel* és *Perec* patakot is (Hont) ismerünk. Gyakori a *Sarló-utca* név is. Feltűnő volna tehát, ha sarló-patakunk nem volna. Találunk is a régiségben (1291), Korpona alatt Németi és Rákóc között *Sorlozyg* néven. (Knausz: Monum. Strig. II. 294). Ma *Zsarnószeg* pusztát találjuk a tőszomszédijában. (V. ö. Kalotaszeg, Körösszeg, stb.).

A honti-barsi *Nagysalló* és *Kissalló* (Sorlow, Sorrou, Sorloud) neve is a sarló szóból származik, alkalmasint pataknevből. Volt egy *Sorloud* falu Aradban is. (Vár. Reg.)

Azért hozzuk ezt fel, mert a *Etym.-Szót.*-ban a *Csalló* folyónév tárgyalásában ezt olvassuk: „A *Sarlóköz* alakváltozat (Csallóköz helyett), ha nem a másolók hibája, vagy okoskodása, tudós népetimológia“. Ezzel persze nem akarjuk mondani, hogy a *Csalló* (csarló) folyónév a *sarló* közszből származik. (V. ö. *Beke* cikkét is *Nyr.* 42. k.), csupán a névadás tárgyi lehetőségére mutatunk rá. *Sorloud*, szolganévképpen is előjön a régiségben (1211), éppen úgy mint később a *kasza* (*Okl. Szót.* u. o. villa *Sorlous* 1109).

B. Zs.

Suvatag. Az erdélyi *suwad* (= lecsúszik, lerogy) és suvadás (hegyomlás) szót az újabb földrajzi irodalom műszóvá avatta. Ennek továbbképzése a Háromszékben gyakori *Suvatag* dülönév (v. ö. *csergeteg, forratag, fuvatag, görgeteg* stb. falunév is), amely a leomlott hegyrészletet jelenti. Párja neki a *Szakadás* (pl. Duna vagy hegyszakadása), *Szakadék, Szakadás* hely és falunévek. Alkalmas műszó lenne belőle.

Tukot foka. Bogyiszló határneveiben a 16 „fok“ között (itt nagy vízkor megtelő medrek) olvassuk a fenti nevet is (*Nyr.* III. 47.) (Sohol sincs hazánkban egyrakáson annyi *fok*, mint ezen a kör-

nyéken. Tudvalevő, hogy *Fadd*, régen *Fokud*, neve is ebből lett). Bizonyosnak mondhatjuk, hogy nem más ez, mint a zempléni *Takta*, Anonymus *Tukotá*-ja. Alkalmasint ez a szó, gyaníthatólag személynév (I. *Wenzel A. o. I.* 197, *Tocut* várjobbágy), maradt fenn *Tokod* falu nevében is.

Vesepatak, Monostorapáti (Zala). Ha az alföldi *Csiger* patakok a török *dzsiker* = tüdő, máj szóból valók (*M. Ny.* 1925), akkor tárgyilag a fenti név is érthető.

Méregtörő, rétes dülönév, Uzon (Háromszék). A *M. Nyelv*-ben (1925, 151, 202) azt próbáltam bizonyítani, hogy *Meregyó* patak- és községnev (Kolozs) neve nem *Meleg+jó*, hanem *Méreg+jó*. Egyik bizonyítékom tárgyi természetű volt s a pisztrángos vizeknek azon a vidéken szokásos maszlagolásán, mérgezésén alapult (l. pl. *Székely okl. tár.* VI. 316). Hogy a *jó* mellett képzőtlenül is állhat a *méreg*, arra többek közt felhoztam a *Sópatak*-ot, melynek *Sópatak* alakja is van. A *Méregtörő* már most szerintem azt a helyet jelenti, ahol mérget, pl. maszlagot stb. törnek, hogy azt a vízbe hányják. *Törődomb* dülönév különben Szilágyban is van (Varsolc, *Petry*, 4. 767) s talán ez is idetartozik. *Méregjó* tehát olyan képzésnek látszik, mint pl. a baskir *Hárshéjtava* (*Ethn.* 1902, 162), olyan tó t. i., amelyikben hárshéjat áztatnak. (V. ö. *Posztópatak*, Gyapjúpatak stb.)

Úgy érezzük, hogy más tárgyi magyarázatuk lehet az ilyen képzős összetételeknek vagy jelzős alakoknak, mint *Mérgestő, Mérgespatak, Mérgesölgny, Mérges, Mérgesd., Mérgesszél* (*Kovács: Index, M. Ny.* 1916, 35 stb.). Ezek a vízparton, réten termő mérges, marhavesztő füvektől kapták nevüket (v. ö. a szláv *Csemerna, Csemernica, Csemer*, magyarban *Hunyoros* patakneveket).

B. Zs.

Az SHS állam hivatalos kartografiája. Szerbia volt az első a Balkán-államok között, amely az 1878-i berlini kongresszust követő időben az ország fölmérése után hivatalos térképeket készített. Ezek a térképek egyrészt hiányosak voltak, másrészt azóta el is avultak, úgyhogy a belgrádi kormány most újból térképezteti az egész országot. A belgrádi Katonai Földrajzi Intézet vezetője, *Bošković* tábornok a szláv geográfusok és etnográfusok I. kongresszusán, Prágában, 1924 június 5-én mutatta be az első, elkészített lapot (Zajecsar), amely 1:100.000 mértékű. Azóta újabb 8 lap jelent meg. A lapok technikai kivitele állítólag mintaszerű és modern. A litográfiában a többszínnyomatú sokszorosítást követik, és pedig a szöveg és a váz fekete, a vázhálózat kék, az erdőségek zöldek; a talaj emelkedését 20—20 méterenként vörösbarna görbék jelzik, a 100 méterest erősebb vonal. A tavaknál a *Penck-Richter* módszer követik, amennyiben a mélységvonalakat a földfelszín magasságvonalaihoz kapcsolják; a mélységek adatainak nullpontja a tengerszín magassága (az Ochrida-tó tükreinek magassága 695 m, s a legmélyebb pont 410 m a tenger színe fölött, a tényleges mélység tehát 285 m). Annyiban ellenkezik azonban Richterrel, hogy a mélységeket világosabban színezi. A szövegrész cirill-betűs. Végül hozza mindkét meridiánt: a párizsit és a greenwicht. A térképek hátránya, hogy nincs rajtuk jelkulcs.

P. Gy.

Legújabb statisztikai adatok. Lengyelország. Az állami statiszt. hivatal 1924-re szóló jelentése szerint Lengyelország területe 388.328 km². A lakosok száma 27,192.600; egy négyzetkilométerre jut 70,3 személy. Száz lakosra 48 férfi és 52 nő esik. A lakosság 65%-a mezőgazdasággal, 14%-a iparral és bá-

nyászattal, 8%-a kereskedelemmel foglalkozik; az egyéb foglalkozásúak arányszáma 13 százalék. A háborúban 1,475.300 épület ment tönkre. Fölparcelláltak 375.500 ha földet. Lengyelország közigazgatásilag 15 vajdaságra, 277 járásra (kerületre), 641 községre (városra) és 12.622 falura oszlik.

Bulgária. Az ország területe a Kelet-Ruméliával való egyesülés után 1886-ban 96.345 km²-t tett ki. Az 1912—13-i balkánháborúk után 114.425 km²-t, a világháború után 103.146 km²-t. Bulgária határainak hossza 2157,6 km (ebből vízi határ 611,2 km, ebből Duna-határ 397,3 km, tengeri határ 311,2 km; szárazföldi 1235,2 km). Bulgáriában van a Balkán-félsziget legmagasabb hegycúcsa az Olimpos után, a 2923 m magas Musala (Mus-Alla) a Rilo-hegységben. A megművelhető terület 64,55%-a azonban 500 m tengerszíni magasság alatt fekszik. Az ország 30%-át erdő borítja. A lakosság 88%-a földműveléssel foglalkozik. Az 1920-ban megtartott népszámlálás szerint a lakosság száma 4,861.490 volt; ez 1924 január 1-ére 5,007.730-ra szaporodott, ami részint a Thrákiából, Dobrudzából Macedóniából való bevándorlásnak is köszönhető. A megmunkált terület 7 millió 982.441 ha, ami az ország területének 82%-a. A vasútvonalak hossza 1923-ban 2654 km, ebből rendszeres nyomtávú 2246 km. A városi lakosság 20%-ot tesz ki. A legfontosabb városok: Szófia (a külvárosok nélkül 154.145 lakossal; 1878-ban 16.000 l.); Plovdiv (Philippopolis) 63.418 l.; Várna 50.819 l.; Ruse (Russe, Ruszesuk) 42.563 l.; Burgas 33.272 l.; Sliven 28.695 l.; Sztara Zagora 25.491 l.; Plevna 27.779 l.; Sumen 23.975 l. (*La Bulgarie*, aperçu géographique, par *Augustas Ichirkov*. No. 1 de la bibliothèque „La Bulgarie d'aujourd'hui“ Sofia, 1924.) — A lakosság nemzetiségi eloszlása: 80-64% bolgár, 10-74% török, 1-11% görög, 0-92% zsidó, 0-22% ga-

gauz, 6-07% egyéb. Közigazgatásilag Bulgária 16 kerületre oszlik 92 várossal, 4238 faluval és 1343 majorsággal. Erdeinek kiterjedése 2,000.000 hektár. Kilenc tava van, amelyek között a legnagyobb 28 km² a Fekete-tenger partján. A tengerszemek száma a Rilo-hegységben 145, a Périnben 100. E tavak magassága 2100—2786 m között van, átlagos mélységük 15 m. 1924. év végére az újabb építkezések folytán a vasútvonalak hossza kb. 3000 km-re emelkedett. (Prof. *Droncsikov*: *Godisnik za Blgarija*, 1924. II.)

Az SHS-állam. Az 1921 január 31-én megtartott népszámlálás adatai szerint, amelyek 1925 nyarán jelentek meg egy vaskos kötetben, az SHS-állam hét országgal érintkező határvonala 4290 km, területi kiterjedése 248.987 km². Lakosainak száma 12,017.323 (5,893.547 férfi, 6,123.776 nő), amely 6575 község között oszlik meg. A világháború-sújtotta területen erős depopuláció tapasztalható 1910 óta, amely Szerbiában 11-8, Montenegróban 16-2%-ra rüg. Ezzel szemben Bosznia-Hercegovinában a fogyás csak 2-2%, míg a volt magyar területeken 2% növekedés észlelhető. Az ország egész területén 1921-ben mégis 608.444 emberrel élt kevesebb, vagyis kb. 5%-kal, mint a háború kitörése előtt. Az egész államot véve alapul, egy négyzetkilométerre esik 48-3 lakos. Ennél magasabb az arány Észak-Szerbiában (53-2), Horvát-Szlavonországban (62-5), Szlovéniában (65-2), és az ú. n. Vajdaságban (70-1); kisebb Bosznia-Hercegovinában (36-9), Macedóniában (32-3) és Montenegróban (20-7). Százezer lakost meghaladó városa három van: Belgrád, Zágráb és Szabadka. Szarajevo és Ljubljana (Lyublyana) lakosainak száma meghaladja az 50.000-ot. A nemzetiségi viszonyokat illetőleg a hivatalos népszámlálás itt is teljesen megbízhatatlan (a hírhedt névvevelemző módszer!). A hivatalos kimutatás szerint tehát az

SHS-állam lakosainak 82-9%-a délszláv (szerb, horvát, szlovén, bosnyák, bunyevác, dalmata, krasován, sokác stb.), 4-3%-a német, 3-9%-a magyar, 3-7%-a albán, 1-9%-a oláh, 1-5%-a egyéb szláv (tót, cseh, orosz, rutén), 0-1%-a olasz és 1-7%-a egyéb. A Vajdaság nemzetiségi eloszlása a hivatalos statisztika szerint a következő: szerb, horvát és szlovén 37-8%, magyar 27-7%, német 23-8% és 12-4% oláh (a Bánságban). Macedónia lakosából 28-4% albán, Montenegróban 8-4%. Északszerbia 6 kerülete oláh többségű. 1910 óta Szlovéniában a szlovén elem 8%-kal, a Vajdaságban a szerbhorvát 9%-kal megnövekedett (!), míg a magyar 4-3, az egyéb nemzetiség 5-4%-kal fogyott (?). Felekezeti eloszlás szerint a lakosság 46-6%-a gör. kel., 39-4%-a róm. kath., 11-1%-a mohamedán. A protestánsok arányszáma 1-8, a zsidóké 0-5%, a gör. katolikusoké 0-4%, egyéb felekezeteké 0-2%. A gör. keletiek (pravoszlávok) Montenegróban 84-3, Szerbiában 81-3, Bosznia-Hercegovinában 43-9, a Vajdaságban 34-4, Horvát-Szlavonországban 24-1, Dalmáciában 17 és Szlovéniában 0-6%-kal, — a róm. katolikusok Szlovéniában 96-6, Dalmáciában 82-8, Horvát-Szlavonországban 72-7 és a Vajdaságban 52-2%-kal vannak képviselve. A mohamedánok Macedóniában 47-9, Bosznia-Hercegovinában 31-1, Montenegróban 11-4%-ot tesznek ki. A protestánsok legerősebben a Vajdaságban (9-7%) vannak képviselve. (Prethodni rezultati popisa stanovništva u kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Sarajevo, 1925.).

Prága. Nagy-Prága lakossága 1925. januárjában 676.657 fő (októberben 712.000-re becsülték). 1000 lakosra egy esztendőben 13-5 élveszületett gyermek esik, viszont 12-4 halálozás, tehát a nagyvárosok meddsége itt is erősen érezhető s a helyzet egyáltalában nem mutat javulást (Prága városának havi statisztikai közleményeiből). P. Gy.

Az egyesített vármegyéről az 1920. évi népszámlálás adatai alapján az alábbiakat közölhetjük:

	Területe □ km:	Lélek- száma:
Arad-Csaniád-Torontál	1.997	167.439
Borsod-Gömör és Kishont	3.929	323.394
Győr-Moson-Pozsony	2.448	194.331
Komárom-Esztergom	1.978	166.728
Nógrád-Hont	2.838	209.232
Szatmár-Bereg-Ugocsa	2.190	134.684

Nyugatmagyarországból „Burgenland” elnevezéssel 4010 □ km. terület, 294.849 lélekszámmal került Németausztriához. A veszteség 28 község Moson vármegyéből, 102 község, 2 rendezettanácsú város Sopron vármegyéből és 194 község Vas vármegyéből. Cz.

A németausztriához csatolt lakosság megoszlása anyanyelv és vallás szerint: Német 75·1%, horvát 15·2%, magyar 3·4%, tót 0·1%, egyéb 1·2%, róm. kath. 84·7%, ág. ev. 13·1%, ref. 0·8%, zsidó 1·4%. Czakó.

Földrajzi vándorgyűlés. Nagy érdeklődés mellett sikerült vándorgyűlést tartott a Földrajzi Társaság Didaktikai Szakosztálya október hó 4—5-én Győrött és Pannonhalmán. Száznál több, főleg budapesti és dunántúli tanár vett

benne részt. Az első nap (vasárnap d. e.) Győrött szakülés volt a városházán. Vargha Gy. elnök megnyitójában a szakosztály és vándorgyűlés célját vázolta, majd Kalmár Gusztáv bencés-tanár Győr városa és környéke földrajzát és történelmét ismertette. Hézszer Aurél a földrajzi érzék tanításbeli szerepéről, Erdődi Kálmán meg a földrajz-tanítás nehézségeiről, segédeszközöknek (térkép, kép) hiányos voltáról szól. — D. u. a társaság Pannonhalmára utazik. Megtekinti a bencésrendi főmonostort és gyűjteményeit, majd újra szakülést tartott. Kocsis Lénárd és Karl János a földrajzi tanárképzésről, míg Mihályi Ernő az apátság történelméről értekezett. Horváth Károly egy ifjúsági földrajzi folyóirat tervezeteit ismertette. — Másnap d. e. Győr nevezetességeit járta sorra a társaság, délben pedig a város vendége. A mozgalmas vándorgyűlés a bencés-gimnáziumban Cholnoky Jenő előadásával (Itália) ért véget és egy a vidéki földrajz-tanárokat ért incidenstől eltekintve, sikeres munkát végzett.

1 Azóta a folyóirat „Ifjúság és Élet” címen meg is indult.

